

Til Finansdepartementet

Finansforetaksloven §16- 2, (8) Anmodning om forskrift

Undertegnende forskergruppe ber med dette om at Finansdepartementet utarbeider en forskrift, jfr. Finansforetakslovens § 16- 2, (8) som åpner for innsyn i finansforetakenes arkivmateriale for perioden 1940 til 1950. Innsynet er knyttet til den ulovlige inndragningen av formuer som fant sted under okkupasjonen 1940-45, samt til erstatningsoppgjøret i etterkant.

Historisk bakgrunn for anmodningen

Under krigen innførte okkupasjonsmakten og Quisling-regimet flere rettsstridige lover og forordninger som tok sikte på å ramme ulike gruppers økonomi. Lov om inndragning av formue som tilhører jøder av 26. oktober 1942, var et grovt brudd på folkeretten. Den økonomiske likvidasjonen av jødene i Norge var et viktig ledd i folkemordet. For å gjennomføre loven opprettet Quisling-regjeringen 20. november 1942 et selvstendig organ kalt «Likvidasjonsstyret for de inndratte jødiske formuer». Ifølge st. prop. Nr. 82 (1997-98) håndterte de 1053 jødiske bo som omfattet omtrent 2000 personer. Boene ble administrert av bobestyrere utnevnt av Likvidasjonsstyret. Det var disse som korresponderte med banker og forsikringsselskap. Finansinstitusjonene ble pålagt å opplyse om kundenes aktiva samt å utlevere disse. Pålegget hadde ingen hjemmel i norsk lov. Norske banker og forsikringsselskap forlot sitt forvaringsansvar ved at de overførte disposisjonsretten til finansaktivaene til Likvidasjonsstyret ved sine bobestyrere.

I mai 1943 fikk «Likvidasjonsstyret for inndratte jødiske formuer» også ansvar for beslag og administrasjon av ikke-jødiske flyktningbo og andre som ble definert som fiender av regimet. Disse hadde før vært håndtert av Statspolitiet, tyske institusjoner og det nazifiserte Innenriksdepartementet. Flyktning-kartoteket inneholdt ved overtagelse omkring 3500 navn. Beslutningen om beslagleggelse av flyktningers eiendom kom fra det tyske Rikskommissariatet 23. mars 1941. Midlene fra disse inndragningene ble ført separat, men kostnadene ved konfiskasjon og forvaring ble belastet «Den Jødiske Fellesmassen» som sto på en egen konto i Norges Bank.¹

Restitusjonsoppgjøret

15. mai 1945 nedsatte Finansdepartementet et styre som skulle sørge for tilbakeføring av verdier som hadde stått under forvaltning av Likvidasjonsstyret. 21. september ble «Tilbakeføringskontoret for inndratte formuer» etablert. Kontoret overtok arkivmateriale etter Likvidasjonsstyret og hadde som oppgave å ettersøke og tilbakeføre til de rettmessige eiere eiendeler som var konfiskert. «Tilbakeføringskontoret» la ned sin virksomhet på slutten av 1947.²

¹ Reisel (2021), s. 164

² NOU 1997:22, s. 39.

Det har aldri vært undersøkt, hvorvidt jødiske bankkonti, forsikringer og poliser ble tilbakeført til rettmessig eier. Restitusjonen av flyktningbo har heller ikke vært gjenstand for forskning. Først i 1947 forelå det en dom fra Høyesterett, der bankene ble pålagt å gjenopprette inndratte konti.³ Det er aldri blitt forsket ut i hvilken utstrekning dette ble fulgt opp.

Et samfunnsansvar

I mars 1996 oppnevnte Brundtland-regjeringen et offentlig utvalg som skulle kartlegge den økonomiske likvidasjonen av jødisk eiendom under krigen og det påfølgende erstatningsoppgjøret. NOU 1997: 22 foranlediget et restitusjonsoppgjør samt en fornyet interesse for krigsrelatert tematikk. I januar 2000 ble det internasjonale samarbeidsprosjektet på statsledernivå, Stockholm Forum, etablert og den såkalte Stockholmerklæringen, vedtatt. Der heter det i punkt 10 og 11 at medlemslandene forplikter seg til å gjøre krigsrelatert arkivmateriale tilgjengelig samt å oppfordre til åpenhet og nøyaktighet når det gjelder tilgang til dette historiske materialet. Norge signerte denne erklæringen.

Å undersøke disse forholdene mener vi er et samfunnsansvar. I Stockholmserklæringens punkt 7 står det: «Vi har et felles ansvar for å få belyst de sidene ved Holocaust som fremdeles ligger i mørke. Vi vil gjøre alt som er nødvendig for å få åpnet arkivene, slik at forskerne har tilgang til alle dokumenter som angår Holocaust.»⁴

Behovet for en forskrift

En forskrift som gjør dette historiske materialet tilgjengelig for forskning har fått ny aktualitet. I forbindelse med et bokprosjekt om den jødiske gårdbrukeren Hans Salomons skjebne under krigen søkte forfatter Ingeborg Solbrekken Valdres Sparebank om innsyn i dokumenter fra 1940 og fremover. Dette for å få klarlagt Salomons mellomværende med banken og omstendighetene knyttet til den rettsstridige inndragningen av hans midler. Søknaden ble avslått under henvisning til taushetsbestemmelsen i Finansforetaksloven § 16-2. Avslaget ble forelagt Finanstilsynet som opphevet taushetsplikten i gjeldende sak med hjemmel i Finansforetaksloven § 16-2. Tilsynet la til grunn at det forelå «særlige hensyn» idet materialet kan belyse norsk okkupasjonshistorie og dermed være av samfunnsmessig interesse. (Vedlagt følger kopi av Finanstilsynets brev av 01.02.2022)

Finanstilsynets opphevelse av bankens taushetsplikt var ikke generell, men gjaldt kun for dette ene saksforholdet.

Finansforetaksloven §16- 2, (8) skaper store problemer for forskning

³ Rt. 1947 side 233

⁴ <https://www.holocaustremembrance.com/nb/about-us/stockholm-declaration>

Vi er en forskertrio som har startet et prosjekt for å få kartlagt følgende:

- De norske finansforetakenes delaktighet og medvirkning i inndragningen av formuer til jøder og andre som fikk sine eiendeler beslaglagt av okkupasjonsmakten eller Quisling-regimet under okkupasjonen 1940-1945
- Forskningsprosjektet har videre som målsetting å avklare i hvilken utstrekning de ulovlig konfiskerte formuene ble tilbakeført rettighetshaverne eller deres etterkommere etter frigjøringen. Det foreligger en høyesterettsdom fra 1947, sak nr. 1563/45, som dømte Bergens Privatbank, Andresens Bank og Den norske Creditbank til å gjenopprette Norges Rederiforbunds konti, idet innestående var overlevert Gestapo. Dommen fikk presedens og innebar at bankene ble instruert om å gjenopprette inndratte konti også fra andre skadelidte.

For å kunne kartlegge disse forholdene er tilgjengelig arkivmateriale en forutsetning. Selv om det blir foretatt et utvalg vil kartleggingsarbeidet kreve gjennomgang av et betydelig antall enkeltsaker. Fordi Finansforetaksloven § 16-2 ikke har noen tidsbegrensning i motsetning til Forvaltningsloven som åpner for innsyn etter 60 år, vil dette medføre en nærmest uhåndterlig søknadsprosess.

Undertegnede mener derfor at det er behov for en forskrift som løsriver forhold knyttet til krigsforbrytelser, altså den ulovlige - og straffbare - inndragningen av formuer som fant sted under okkupasjonen, fra etterkrigstidens lovbestemmelser om finansforetakenes taushetsplikt. Disse har nemlig som formål å forvalte kundens rett til beskyttelse av informasjon om sitt mellomværende med finansforetaket.

Det vises i tillegg til Midlertidig lov om konfiskert eiendom av 13. desember 1946. Etter denne loven kunne rettmessig eier kreve seg gjeninnsatt, uten hensyn til besitters gode tro, i eiendom og verdier som var konfiskert/inndratt. Det må antas at rettighetshaverne i etterkrigstiden var interessert i at alle forhold knyttet til inndragningen av deres formuer ble gjort tilgjengelig. Hvorledes skulle de ellers kunne gjøre sine rettmessige krav gjeldende. Åpenhet rundt disse forholdene synes dermed ikke å stride mot de angjeldendes interesser.

Anmodning

Undertegnede ber om at det utarbeides en forskrift i tråd med internasjonale retningslinjer når det gjelder innsyn i finansnæringens arkiver for den angjeldende perioden.

Vi mener rett til innsyn må omfatte etterlatte, forskere, forfattere og andre med særlig interesse for denne epoken i norsk historie.

Vi foreslår dessuten at arkivmateriale eldre enn 60 år og som oppbevares hos finansforetakene overføres til Arkivverket og legges under Forvaltningsloven.

Med vennlig hilsen

Ingeborg Solbrekken
Sakprosaforfatter

Berit Reisel
Psykolog, sakprosaforfatter og tidligere medlem av Skarpnes-utvalget

Christopher Harper
Jurist og historiker

Vedlegg:

Brev fra Finanstilsynet til Valdres Sparebank 01. 02. 2022.